

Ulrich Teichler:
Higher Education
Systems: Conceptual
Frameworks, Comparative
Perspectives, Empirical
Findings

Sense Publishers, 2007

A felsőoktatás rendszere összehasonlító perspektívában

A felsőoktatás kvantitatív és strukturális átalakulása, a tanterv, a tanulás és az oktatás kontextusának, valamint a vezetési, irányítási és szervezeti aspektusoknak a változása mind olyan felsőoktatás-kutatási témák, amelyek aktuálissá és a felsőoktatás-kutatók számára megkerülhetetlenné teszik *Ulrich Teichler* „Higher Education Systems: Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives, Empirical Findings” című, a Sense Publishers által megjelentetett kötetét. A szerző a Kasseli Egyetem tanára és az International Centre for Higher Education Research (INCHER) alapítója és vezetője. Könyvében korábban publikált, átfogó és tematikus írásokat olvashatunk, amelyek az elmúlt másfél évtized kulcstémáit dolgozzák fel európai és globális kitekintésben. Teichler tudása lenyűgözően széles körű és mély a felsőoktatás-kutatás legtöbb területén, s a címben ígért rendszerszemlélet is maradéktalanul teljesül. Ez az alkotói teljesítmény csaknem négy évtizedes felsőoktatás-kutatói munka eredménye; a szerző a felsőoktatás-kutatás szinte minden területén jelen volt, így akadémiai oktatáskutatóként, nemzetközi szervezetek és kormányzatok felsőoktatás-politikai szakértőjeként úgy, hogy közben „kevésbé hagyta magát vezetni a korszellem reformhangulatai által” (70.). Teichler kutatási érdeklődése a felsőoktatás mennyiségi és szerkezeti változására, a felsőoktatás és a munka világának kapcsolatára, valamint a felsőoktatás nemzetközi dimenziójára terjed ki (például az Erasmus-programok értékelését a kilencvenes évek elejétől végzi munkatársaival). Olyan, széles körben idézett önálló köteteket tudhat magáénak, mint a *Changing Patterns of the Higher Education* (1988) vagy a *Higher Education and the World of Work* (2008), valamint számos, nemzetközi folyóiratban és kötetben megjelenő tanulmányt.

A kötet fejezetei a következő kulcstémák köré csoportosíthatók: (1) a felsőoktatás rendszerének átfogó elemzése; (2) a diverzifikálódás kérdése; (3) a nemzetköziesedés, globalizáció és europánizálódás kérdései; (4) a felsőoktatási reformok és a bolognai folyamat Európában. Ugyanakkor két fejezet is a japán felsőoktatással foglalkozik, illetve néhány tanulmányban a példák említésénél mélyebben ismerkedhetünk meg a német felsőoktatás aspektusaival és aktuális reformkezdeményezéseivel. A kötet tanulmányai két meghatározó értéket kínálnak egy napjaink felsőoktatási kérdéseivel foglalkozó kutatóknak. Egyrészt a felsőoktatás konfigurációjának, méretének, mintázatának és intézményhálózatának kérdéseiben igazít el, ami nemcsak jelenleg kulcstéma a felsőoktatás-kutatásban és -politikában, hanem az elmúlt évtizedek felsőoktatási vitáinak is meghatározója volt. Másrészt a bolognai folyamat ernyője alatt megjelenő reformkezdeményezések vonulatait is megismerhetjük, amelyeket nem egyszerűen szerkezeti kérdésként kezel a szerző, hanem a felsőoktatás rendszerét ismét csak egészében tekinti, s a tematikus tanulmányoktól eltérően, itt egységükben és összefüggésükben vizsgálja. Ugyanakkor mint a nemzetközi szintéren vizsgálódó felsőoktatás-kutató bepillantást enged számos nemzeti felsőoktatási rendszerbe, reformpolitikába és egyedi implementációba. Az alábbiakban nem fejezetenként, hanem témakörönként mutatjuk be a kötet mondanivalóját, amely témakörök különválasztása mesterséges ugyan – hiszen akármelyik szálon indulunk is el, érintenünk kell az összes többit –, itt mégis ésszerűnek látjuk, hogy a csaknem húsz fejezetbe való bepillantás helyett inkább érdeklődési köröket villantsunk fel.

A szerző több tanulmányt is a *felsőoktatási rendszerek változásának, a trendek és a problémakörök áttekintésének* szentel, miközben más tanulmányokban visszatér egy rövid áttekintés arról, hogy mi történt – különösen Európa és Észak-Amerika felsőoktatásában – a hatvanas és a hetvenes évek óta. Teichler rámutat, hogy a felsőoktatási rendszerek konfigurációit több évtizedes élénk érdeklődés követte, amit jól magyaráz a téma néhány olyan aspektusa, mint hogy az (1) a felsőoktatás társadalmi szerepét tükrözi, (2) a mennyiségi és a strukturális fejlődés jórészt a források rendelkezésre bocsátásától függ, (3) egyfajta kompromisszumot tükröz különféle aktorok és konfliktusos várakozások között, (4) a szakértés és a kormányzati befolyás egyik legfontosabb területe. A szerző a felsőoktatási trendeket és a problémaköröket végig együtt szemléli a felsőoktatás-kutatás mint tematikus, interdiszciplináris kutatási irány alakulásával. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az elmúlt évtizedekben alapvetően négy *érdeklődési terület* mentén rendeződtek el a kutatók, amelyek pedig a kvantitatív-szerkezeti, a tartalmi és diszciplináris, az oktatási és tanulási, valamint a szervezeti és irányítási kérdések vizsgálatát jelentik. A nemzeti felsőoktatási rendszereket olyan terminusokban írták le – ezzel megragadták a hatvanas éveket követő dinamikus átalakulást is –, mint az „egységes”, „duális”, „bináris” vagy „komprehenzív” felsőoktatási szervezet. Ezeket a tipológiák rendszerint olyan kategóriákban kezelték, amelyek az egyes szektorokat és intézményi típusokat, a vertikális és horizontális különbségeket, valamint az intézményeken belüli és azok közötti diverzitást ragadták meg.

A tanulmányok másik csoportjában a *diverzifikálódás* problémaköre kerül előtérbe, akár azáltal, hogy önállóan foglalkozik vele, akár úgy, hogy egy-egy tanulmányban nagyobb teret ad neki. Az eltérő nemzeti felsőoktatási rendszereket a diverzitás különböző szintje és változó megítélése jellemzi. Például Németországban elvárt a tartalom és a minőség tekintetében bizonyos mértékű homogenitás, míg az Egyesült Államokban a tartalom változatosságát pozitívan tekintik. Aki a felsőoktatási rendszerek sokféleségének feltérképezésére vállalkozik, hasznos támpontokat kap a szerzőtől, akinél az alapvetőbb osztályozási és leíró lehetőségektől a bonyolultabb profilozásig terjed a skála. Az alapvetőbb elemzési keret szerint a felsőoktatási rendszerek diverzitását a különféle intézménytípusok (egyetemi és nem egyetemi), a programtípusok (akadémiai és professzionális), a programszintek (bachelor, master stb.), valamint a hírnév és a tekintély alapján érdemes jellemezni. Ugyanakkor Teichler szerint az elmúlt évtizedekben a diverzitás eltérő aspektusai foglalkoztatták a kutatókat és a politikusokat. Így (1) a hatvanas és a hetvenes években az intézményi és programdiverzitás, (2) a hetvenes évek végétől a kilencvenes évek közepéig a vertikális különbségek, míg (3) a kilencvenes évek közepétől a felsőoktatás szupranacionális beágyazottsága nyomán a szabályozórendszerek változatossága. A sokféleség azonban eltérő fogadtatásra számíthat Európában és máshol: míg Európa sohasem tudta elfogadni az expanzió és a diverzitás logikáját¹, addig az Egyesült Államokban a „rendetlenség előnyeire” hívják fel a figyelmet.²

A negyedik érdeklődési terület a *nemzetköziesedés, a globalizáció és az europeanizálódás a felsőoktatásban*, amely egyébként minden tanulmány visszatérő gondolategyüttese. Teichler arra hívja fel a figyelmet, hogy a felsőoktatás, szemben más intézményekkel, mindig is nemzetközi volt, hiszen nagyra értékeli a kozmopolita értékrendet, a nemzetközi hírnevet, a határokon átívelő kommunikációt és a tudás globális keresését. De a felsőoktatás finanszírozása és szabályozása továbbra is nemzeti, és a tanterv is csak kisebb-nagyobb mértékben nemzetközi.

A szerző három olyan periódust különböztet meg, amelyek minőségi változásokkal jártak a felsőoktatás nemzetköziesedésében. Az első szakaszban az együttműködés és a mobilitás vertikális mintázatától, a másodikban a kazuisztikus tevékenység felől a nemzetköziesedés szisztematikus politikájáig mozdult el a felsőoktatás az egyenlőségre alapozott nemzetközi kapcsolatok felé. A harmadikban pedig a központi tevékenységeket nemzetközivé alakították, és a felsőoktatás integrált nemzetköziesedése felé mozdultak el. Vagyis a nemzeti rendszerek csúcán lévő intézmények privilégiumával és sokszor marginális tevékenységével szemben jelenleg a nemzetköziesedés mind az egyes intézmények, mind a politikusok központi érdeklődési területévé vált. Így a felsőoktatás-politikák és reformok (például bolognai folyamat, lisszaboni folyamat) egyik mozgatója és célja is egyben a nemzetköziesítés; igaz, mögöttük korántsem azonos koncepciók húzódnak meg.

1 TROW, M.: Elite and Mass Higher Education: American Models and European Realities. In *Research into Higher Education: Processes and Structures*. National Boards of Universities and Colleges, Stockholm, 1979, 183–219.

2 CLARK, B.: The Benefits of the Disorder. *Change*, 1976. 10. sz. 31–37.

Végül a kötet egy másik nagy témája a *felsőoktatási reformok és a bolognai folyamat Európában*, amelyet a szerző szerkezeti, tantervi, irányítási és finanszírozási kérdésként kezel a nemzetköziesedés aspektusaként, valamint a felsőoktatás és a munka világának kapcsolatában. Teichler rámutat, hogy az európai felsőoktatási reformok és a spontán fejlődésből adódó változások lényegében három terület köré rendeződnek, és megfigyelhető, hogy a bolognai folyamat is ezeket vonta be időközben az ernyője alá. Ezek (1) a strukturális és tartalmi változások, (2) a felsőoktatás irányításának és adminisztrációjának átalakulása, valamint (3) a nemzetköziesedés és a globalizáció. E problémakörökről hasonló viták zajlottak ugyan világszerte, de legtöbbször nem azonos reformkezdeményezések indultak a nyomukban. A bolognai folyamat kapcsán a szerző rámutat, hogy fontos azt megkülönböztetni a párhuzamosan induló s vele összefonódó lisszaboni folyamattól. Szerinte a bolognai folyamat lényegében egy belső európai konvergenciát akar elérni a globalizált világban, amelynek céljai egyre bővülnek, ahogy halad előre.

A tanulmányok számos más témakörre is kitérnek (például a hozzáférés, a minőség kérdése), s a szerző végig a felsőoktatás-kutatás perspektíváját keresi, együtt szemlélve azt a felsőoktatási folyamatokkal, mindig rámutatva, mi határozta meg a kutatók érdeklődését az adott témakörben. A szerző érdemeiből némiképp levonnak a sokszor visszatérő gondolatok, de ezzel együtt is mindig találunk új reflexiókat. A kötet mindazok számára hasznos olvasmány lehet – aktuális témafelvetéseinek és nemzetközi kitekintésének köszönhetően –, akik a felsőoktatás-kutatás és -politika valamely aspektusával foglalkoznak.

Szolár Éva